

Martin Eder

1917-1978

- 1917 Föds den 31 maj i Västerhejde på Gotland.
- 1947 Stipendium från Svenska slöjdföreningen som medförde att han kunde studera i Italien 1947. Han har därefter företagit studieresor till bland annat Frankrike och Tunisien. Separat ställde han ut i Östersund, Karlskoga och på Lilla Paviljongen i Stockholm. (Wikipedia)
- 1952 Flyttade till Sala. Teckningslärare vid läroverket och senare vid Kungsängsskolan. Deltar i oktober i en delvis infekterad debatt om konst i Sala Allehanda under Ordet fritt. Styrelseledamot i Sala Konstförening från 1950-talet.
- 1958 Deltar i utställningen *Sala konstförenings samlingar* i Folkpartilokalen 9-16 november.
- 1967 Salakunst till vänorten Åndalsnes i Norge: Bertil Herlow Svensson, Lennart Lindberg, Stig Anå, Sixten Engberg, Martin Eder, Karl-Otto Modin, Edvard Cederling, Gösta Södergren, Bertil Andersson, Folke Östlund, Dick Holmér, Christina Eriksson, Bengt Ander, Torgny Östlund, Gustaf Eriksson, Åge Lindbeck och Kjell Eriksson.
- 1978 Avlider den 9 augusti.

Jan-Olov Filipsson och Torgny Östlund var gäster vid studiecirkelns sammankomst den 7 januari 2015:

Martin Eder, drejad skål, 18 cm ø.

Jan-Olov Filipsson: Det där är en skål som Martin drejat och som är ganska typisk för honom. Jag drejade själv ganska mycket och hade fria händer på teckningslektionerna, så när det var lite tråkigt att sitta inne i lektionssalen gick jag in i ett annat rum och drejade.

Kristina Eriksson: Det var lite så Martin gjorde. Var man intresserad av något så kunde man göra lite som man ville. Martin var ju så temperamentsfull så när han skulle lära mig dreja sa han 'så trycker du på gasen' – den var elektrisk – så jag tryckte på gasen och det gick fort, fort, fort! När man ska dreja måste man ta det lugnt – vara sansad och koncentrerad. Det tog lång tid innan jag lärde mig dreja.

Torgny Östlund: Jag ville gärna vara med ikväll för att höra om Martin Eder, eftersom jag själv är bildlärare och vill veta så mycket som möjligt om den som betytt så mycket för en själv. Den första bildläraren jag hade var Lennart Lindberg, som vikarierade för Martin Eder.

Martin Eder, Träd, blyerts 19 x 25 cm.

Torgny Östlund: Den här teckningen fick jag som studentpresent av Martin Eder. Han åkte runt till flera av oss som tog studenten och delade ut teckningar.

När Martin dog ringde jag till den granne på Gotland som ärvde hans tillhörigheter och frågade om jag kunde få ta del av Martins konst. Jag åkte ner till Visby och cyklade ut till gården där Martin bott och fick köpa några målningar som jag minns från Martins hem i Sala.

Jag har också haft kontakter med andra som jag vet har målningar och teckningar av Martin Eder. En av dom, Björn, gick i samma klass som mig till och med gymnasiet, berättar så här:

Martin avled på den gamla Sala-adressen den 9 januari 1978 (Torgnys anm: Martin var på Gotland när han dog, men fortfarande skriven i Sala). Han kyrkobokfördes i Sala 1967 och var född i Västerhejde på Gotland den 31/5 1917. Jag kan fasineras över vad han har betytt i ens liv. Andra lärare har väl lärt en något genom sitt ämne, men det är få lärare som har haft inflytande på ens vardagliga liv. Martin är en sådan.

Jag kan fortfarande tänka på hans berättelser från sina resor i Europa. Det är mindre än tio år sedan jag besökte Florens, därmed tänkte jag på Martins berättelse om den gamla bron över floden Arno och museerna och statyerna i staden. I somras när vi seglade i Kroatien minns jag Martins berättelse om ett värdshus han bodde i på vägen ner till Grekland. Sängens fötter stod i konservburkar med lite vatten för att lössen inte skulle kunna ta sig upp i sängen. Han berättade så att de föreslagna lössen klättrade upp i taket och släppte sig från taket så att de föll ner i sängen och hur han inte kunde sova på grund av att det dunsade lätt på lakanet!

Efter att ha fått låna National Geographic Magazine för att hitta motiv för teckningar var jag tvungen att skaffa tidskriften.

Det här är ju bara händelser som är lätta att ta på, men jag är medveten om att hans synsätt har påverkat mig när det gäller att betrakta sin omgivning. Sedan hade han ju sitt humör, som man lärde sig att förhålla sig till när man behövde. Det senare var också ett hinder för att bli för nära vän med honom.

*Martin bar basker med Montmartre-stuk,
lärde oss stilleben i perspektiv och penselbruk.
På Sala torg staffliförsedd i basker och långrocksbeklädd,
fångade han Sala stadshus på sin duk.*

Martin Eder, gouache 1954, 31 x 46 cm.

Martin Eder, Huvud, mosaik på betong 18 x 17 cm.

Jan-Olov Filipsson: Det där är ett självporträtt av Martin Eder!

Kristina Eriksson: Han använde ju mosaik i undervisningen också. Man fick klippa till bitarna med en speciell tång och sedan gjuta in dem i betong. Jag vet att jag höll på en hel termin med en mosaikbild. Det fanns mosaikbitar kvar efter Martin ända till vi flyttade till Kungsängen, men till slut var det nästa bara grågröna bitar kvar. Det blev så urplockat.

Martin Eder, Högklint på Gotland, oljemålning 37 x 41 cm.

Jan-Olov Filipsson: Det här är från Högklint på Gotland. Det är i stort sett rakt nedanför där han hade huset, som låg ungefär tre kilometer från havet.

Martin Eder, keramikföremål.

Torgny Östlund: När Martin utbildade sig till teckningslärare på Tekniska skolan, numera Konstfack, gick man i ett fack och parallellt hade man sin teckningslärarutbildning. Martins fack var keramik. Det var Martin och sedan mest tjejer som gick den utbildningen. Den till höger är drejad. Han målade sedan med oxider.

Martin Eder, *Kvinnor vid brunnen*, oljemålning på duk 1966, 80 x 85 cm.

Jan-Olov Filipsson: Den här tavlan heter *Kvinnor vid brunnen*. Jag kan inte säga säkert om det är Tunisien eller Marocko. Det är norra Afrika i alla fall. Första gången jag kom in till Martin blev jag väldigt förälskad i den här tavlan. 'Om du får för dig att du ska dö nån gång, Martin, så kan du väl se till att jag får den här i ditt testamente'. Och det gjorde han också! Den målningen är väldigt speciell för mig.

Vi blev med åren väldigt goda vänner. Jag var ner och hälsade på honom sjutton gånger nere på Gotland! Vi gjorde också resor tillsammans, bland annat tre veckor till norra Frankrike när han letade efter en sommarstuga. Men målade inte då och hade inget teckningsblock med sig vad jag kan minnas.

Lennart Lindberg hade jag som teckningslärare i sjuan och åttan. Martin från nian och hela gymnasiet, 1963-67. Han tjänstgjorde först i Östersund innan han kom till Sala.

Martin var född på Gotland och växte upp tillsammans med sin mor. Pappan var en tysk marinsjöman på ett fartyg, Albatross, som deltog i slaget utanför Visby 1915. Ett slag mellan tyska kejsardömet och Ryssland. Tyskarna trodde de hade hegemoni i Östersjön men det ville ryssarna visa att dom inte hade.

För att klara sig undan ryssarna körde de rakt upp på Gotland vid Östergarn. Det finns idag en minnessten där efter det fartyget. Det var många som dog men väldigt många överlevde. Där träffade mamman sjömannen. Men han kunde aldrig slå sig till ro på Gotland, utan när kriget var slut så återvände han till Tyskland. Martin träffade inte sin pappa mer än en gång, ett par-tre år innan Martin dog.

Modern hade ett hemman på Gotland, 8-9 hektar, som hon försörjde sig och Martin på. Det är huset som Martin sedan hade.

Martin höll på att bli gift med Hjördis Pettersson, bagardotter ifrån Visby! Dom polade ett tag, men det blev ingenting.

Kristina Eriksson: Om man var hemma hos honom och någon ringde från Gotland bytte han dialekt direkt!

Amie Lundholm: När Martin pratade nån gång om sin familj sa han, ”Ja, jag är ju gjord genom staketet.” Han tog ju livet med en klackspark, men det kanske fanns en liten, liten bitterhet i det uttrycket.

Martin Eder på läroverkets skolgård i början av 1960-talet.
Foto Lasse Eriksson.

Martin Eder, *Trädstammar*, oljemålning 30 x 46 cm.

Jan-Olov Filipsson: Jag vill tro att det är ett motiv från Gotland, men det kan vara ett Västmanlandsmotiv.

Per Carlson: Jag besökte också Martin flera gånger på Gotland. Han hade också hand om min hund vid några tillfällen när jag började studera.

En sak som han skojade om – han var ju inte religiös som jag uppfattad det: Han förkunnade att han behövde inte gå i kyrkan, för prästen såg ju alltid till att sörja för honom genom att säga: 'Herren vare med Eder'! Så det var redan klart.

Jag var också väldigt rodd av fotografering, så Martin tyckte jag skulle satsa på det. Han ordnade en praktikplats för mig hos en vän och framstående fotograf på Gotland, Key Nilson, men just då var det aktuellt för mig att börja studera juridik, så det blev tyvärr inget med det praktikåret. Vilket jag ångrar så här i efterhand.

Jan-Olov Filipsson: Han gick också in på Sala Allehanda och tyckte han skulle ha tidningen gratis, eftersom de som slogan ett tag hade 'Eder landsbygdstidning'. Men han fick den aldrig gratis!

Martin Eder, *Till Anita på hennes 50-årsdag*, oljemålning på pannå 1967, 76 x 122 cm.

Amie Lundholm: Det här är mitt barndomshem, Norrängen. Mina föräldrar, Anita och Edvin Carlsson, var mycket goda vänner med Martin och han kom och gick i huset som en i familjen. När min mamma 1967 skulle fylla 50 år såg de att det fanns lite målarfärg på handtag, kaffepanna och lite här & där. Så de hade sina aningar och mycket riktigt så hade Martin stått ute i trädgårdslandet och målat det här. Sexans växthus finns med och den gamla ladan är kvar – det här var ju ett gammalt bondställe.

Martin Eder, *Tegelgatan 6*, gouache 1973, 23 x 32 cm.

När mor och far köpte 'filialen' på Tegelgatan tyckte Martin att de skulle ha sitt nya boende på en målning. Där bodde de i 23 år, sedan fick min son, Johan, ärva det. Det är brunt nu och kallas för pepparkakshuset.

Martin Eders brev till Anita Carlsson i november 1972:

Hej!
 Jag har träffat en gammal
 bekant som jag inte sett på
 årevis. Han satt på
 min färgbank o såg guldlig
 o rött - nästan blått.
 Jag kastade mig över honom
 o minnades honom på det
 gamla deprimera sättet - mellan
 kunnaglasna. En loppa. Jag
 trodde bläcket hade stannat ut.
 Förmodligen hade han följt
 med hem från museet med
 ointaliga konst. Där hade
 han nästoppat en mängd i
 förtäring om alla matarna
 köppar, o för sent upptäcktes
 att de var oaptitliga. På
 gränsen till präktig
 tröskel blev sig vara när det
 var jag kom. Nu saknade jag
 lopp - tus - och snygg lyfte.
 Jag är mitt oaptitlig o
 han drögen mitt till. Så slutar
 dramat mellan mina luv

magar. Jag tyckte riktigt
pöpsst och herme. - Hon såg
så ynkligt ut o. inte en blås-
fätk i blås-tet. Hela krälen
pöck jag muckring o. klia o.
mäg. Vete här o. där. Trödde
inte att jag hade så många
ställen att klia på!
Hur gick det med Hårnupper.
Hon låg ju sjuk i lunginfl. har
jag fått huga berättat. Jag skick.
Ännu felgrannast jag fann
det en smula smalt och brant.
Jag skall ha stor examens-
nästa vecka. Två dagar!
En ägon två skottmningar
o. nästa muntlig främställan.
Behöver jag säga att jag blev
kuggad. Det blev lärare
o. lärare o. idland är jag
färdig som en boll i skallen.
Det skall också gå undan.
Jag som tre, lastar mig aldrig
önskar grammatik. Våra
munklärare var för stora

2. Pappa som du så börjar jag
komma underfund med ett
o. annat mer. Objekt och
börningar är som t. ex. som
här att annat system här o.
det är begripigare. Jag har
med mig en svensk, fransk
grammatik. Den begriper
jag definitivt inte. Det är ett
fiktionsprakt i den som jag
inte har mycket till. Jag förstår
att alla skolkare är förvirrade
o. ofta, vid substantiviskt objekt, om
saken börjar med frågans eller av
prepositioner föregångat präpositionen
och verbet, om något är i objekt
samma, så har efterföljande
substantiviskt bestämmelse!
Jag bara slog upp en sida i det där
var väl enkelt! De två ex. som
följer ger en västgötaaktighet.
"Vad är våra saker o. hur dags går
lägst?" Ja, nej finns det något
som skulle motsträvas.

Den australiensiska dammen som
går i min kuis är kul, älsk o.
mager. Hon sover för öfvermå-
färdigt. Det är tydl. på denna här
framtiden förutskåddas - på vis
gärn. Inatt blöste det ålskfulla
sitt m. Det tyck o. smälte här
kopp på kakel. Hon vaknade av
ett fröstrucka skrik o. slog. Hon
steg upp och satte för en stund - den
flög över till gärdet. På tog hon
sin kedjor och o. stakade
fröstrucka, som hon vilade.
Jag försökte att hon kunde ha
chärigt stäm. Hon bara glöde
som om jag inte var beläst.
Jag försökte att de o. de
här sän. målaren - Kicke kammer-
dammen - kommit på pinn o. stannat
en stund. Hon skall de uppe i höst.
Märkte på ett hotell jag ville veta.
Jag stego till kammerdammen på jag
äkte till o. gick hem. Jag kom ut
på en gata med gallerier - och
i ett öfver det fackkammerläng. Karlarna
säg. Intraffade ut på jag
fagade m. Det var mörkt, personan
o. försvora djur vaster. Jag krigade
en jästsmugg. Katalog i fackfag-
tykt o. skänk. En lit. fagade ner
när det var missage i ett rummat
galleri och o. Det var dammen i
sabbat svart på stället och

behången var 20 tal smycken
Långa savslände beger o. byl.
Karlarna såg ut som höjnings
och Coctand (smugg) o. så
fanns där ett stort bord med
Coctand o. salta grejer. Jag
satte i mig ett fat chips o. två
dry martini. Ingen ang såna
vett. Jag var o. den enda som såg
på Karlarna. Ja, så mycket
jag en smyg. Katalog till -
Mj. den här gången tog jag i
fakt. o. var glad jag glad i
tragon. Inte denna. Ja, flygare
Karlarna o. s. v. Nu måste jag
säga att Karlarna var lite
plastikmatrisen den förr
en teat - hade varit papper
lutar o. blivit upp på en sång
grä. Bakgrunn o. den smygat
dit. Lite konturer i oljefärg.
Det blev sambruk och under
den andra - en kvinna - hade
målet som min pyttan m.
Jag såg fram pyttan m.
Jag o. säger - håll, Elias
o. avvänt kvinnan. NOOF!
Jag skall ställa ut i Paris!
Ja mig truan! Nagne gång!
Det var slutet på en backen

dag - vi har samlamandags -
vårer - dagen f. ö. hade chris-
tinit varit. Ingonting ville
sig så fasthåll på oändligt
harmfullt. Jag hade bra-
dett o. på vägen till o. från
digger ministerier. Skuld och
skuld och något på gång i min
fulla m. smittas - jag 13 polio dusor
Dett. des. m. smittas - påskade på
stängs av med järn räcken
o. inget för passera. Man får
vandra o. gå kunnat flera kvarter
för att komma hem. Man har
på förl. Taft öm. inte kan ge
anvisningar tidigare så
man slipper gå tillbaka länga
sträckor. Rånar det som också
på det står som spår i backen
o. man är blöt från knäna o.
mer. då kan man vika. Man
ur smär. Det mycket vatten
trims det egentligen däruppe
På det blir verkligen stängt. Man
är det som smittas o. igen
- det länge ut jag inte. Man
håller på på att ta. En
mycket. Tack att det inte är
harmfullt för då skulle det smita
snarast.

Enda smär! Rymt bara över
nu! I praktiken i em. var
det trevligt. Det blev verkligen
pratade av. Några från det
gamla gänget o. en del nya.
En mycket bättre visade
sig vara en bekantskap vid
att göra. Man var samre på
färdiga än jag så jag fick
djupare som lärare. Det fanns
ingen gång man tar sig på ny-
skat. Som när man skall under-
visa andra. Sen blev jag hem-
kommen till en fransk kille på
ett o. portier - någon dag.
Förmodligen ett par dagar. Jag
tror kille var på ett för-
man har till inbuds kerna!
Må även präster kan se ha
vältliga varor i symaskin
kataloka var jag!
Körpas det här med begret.
Jag återvänder till det. Så
blir jag blöt från knäna o.
Må. Präster kan sitta

endag smarr! Rygnet vara ören
mer! Spektakularen i em. var
det trevligt. Det blev verkligen
pratande av. Några från det
gamla gänget o. en del nya.
En my musikantare vägrade
sig vara en bekantkap värd
att göra. Han var påmöt på
fickorna än jag så jag fick
jüngare som Carare. Det finns
någon gång man tar sig så my-
cket som när man skall under-
visa andra. Som blev jag kom-
tusen till en fransk kille på
bort o. portvår - någon dag.
Förmodligen att påtag. Jag
tror kille var påtag för
han bör till inskrifterna!
Må även präster kan se ha
värdstuga varit i hymnen
kataluka tror jag!
Köras det här med begret.
Jag återvänder till det L så
bör jag blott från benäna o.
med. Prästboken minner

Det från boken var. Jag har
klippat till i två stora plank
påsar o. som drar jag ibland
lytarna o. påtar fast med
en knäppnål utanför benäna
den tidigar och som små tätt
slutad stölar na o jag gör
särskilt. Begripet är
mycket, påskrist och
alltids! Vad kan man ständ
Mellagårn - och bort!
Det var några dagar som tittar
o så några sinder mellan, man
som idag antagligen att det
var påskrist. Klart att be-
svenska flickorna som finns på
Alliansen flinade, när så stod
de där tåta och så! Men under
in påsar na en annan gång
Om giftigmt förtas, det måste
jag också, men - je m'en moque!
Jag funderar på att jula - det är
vi bara en manad det - ut i Bre-
tagne - Pont d'oren. Där bodde
Gauguin o. målade. Kunde han
kan väl jag! Jag har skrivitome
tro på mig själv!

St. Honoré. Dyraast o. finast
i Europa. Han får 10000 för ett
porträtt! Han har bara på
ett måla två om året. Han
är förmögen olyckan! Tänk
ärova en pare efter Eugén!
Tänk är han i alla fall på många
vis! Lite orätt för hvar b. man
grovkomlighet att kalamoss
Väkt.
The män på fred. sedan jag kom
over här! Tiden går fort. Vi har
jag emellertid bestämt att i
maj skall jag vara på Gotland.
Utan där är oberäkligt o. jag
har inte upplevt den fuktigt
som 1950. Kom o. hälsa på då!
Det är inte en bön det är en ordr
- om jag får gå en! han det skulle
vara så enkelt.
hå så gott. Jag längtar efter
dij o. hela familjen!
Fuss - puss.
Kramen Johan! Martin

Sata arket!
Jag skall måla och teja o. skicka
brev. Den här uppsättningen dag-
boken.
Jag o. mälaren. - han kommer i
söndags har varit på luffen i
dag. Först i julekransen,
ghnoken, därefter ställe. Jag
trodde inte att det fanns s. k.
ghetton längre. Den på
place Vosges - det mysgaste
stället i Paris. Stadshuset
alltid varit där. Den är
vi sönndag på en vord gäst-
beredning. Varför jagar man
sig - den så en kopp på
kaffe de la Paix vis! Gårman. På
lördag skall vi gå på Lapp-
torget på c. ind. o. på skullen
på Palais Bergère. Skulpturer!
Vi roas oss! Mälaren som är
en smula förförälskad - sägs
vara son till prins Eugén
o. är det också fäktariskt -
han ekiperat sig på Taubourg

Per Carlson: Målaren som Martin syftar på hette Bror Oskar Eugen Börjesson. Jag var med Martin och hälsade på honom. Och jag har ett foto därifrån också. Han var en ganska kortväxt man.

I januari 2015 skriver Amie Lundholm följande om Martin Eder:

Ekebyskolans annex (hallbyggnaden) var uppförd kring 1954-55. Därinne var en speciell doft, ljud och ljus var behagligt för oss elever som flyttade in; lite spännande med det nya och fräscha.

Om man gick upp för långa trappan i ljushallen kom man bl.a. till den stora teckningssalen. Där hälsade Martin Eder – teckningslärare då; idag heter ämnet bild. Han visade oss alla tänkbara tekniker och inspirerade i konsthistoria och manglade oss i välskrivning. Han berättade historier och resonerade kring smått och stort, ofta sarkastiskt, han uppmuntrade eller muttrade lite. Han hade väldigt roligt den gång han kunde meddela att en av de ”vildaste” killarna gått igenom isen på Ekebydammen, men nu ”hängde på tork” hos Eja och Ingemar Aspgren. Det var vaktmästarparet som bodde i en flygel på skolgården.

Min lillebror Sten gick senare för Martin och berättar att en gång fick eleverna dubbeltimme ute på sta'n att fånga något på papper. Sten slarvade bort all tid på annat och när en kvart var kvar stod han vid Stadts' sommarveranda. Där drog han några snabba streck av den, lämnade in och fick bästa betyg! Inte nog. Martin gjorde en akvarell av samma motiv som Sten senare fick och ännu har kvar.

Ibland drog sig Martin undan till materialrummet bakom, eller gick hem. Då var han på åskmolnshumör och hade ont av njurarna, ett gissel som kom och gick hela livet. När Martin var sjukskriven fick vi Lennart Lindberg som vikarie. Vänlig, stillsam, lite originell också.

Martin ”hittade” min mor och far, Anita och Edvin Carlson från Norrängen i grönsaksståndet på torget och sedan dess har han funnits i vår familj. ”Vi har ju barn tillsammans”, brukade han säga.

Martin odlade bekantskaper och vänner i alla lager rätt igenom åldrar, kön och status och var intresserad av intresserade människor. ”Annars är de inte intressanta.” Han sades vara stadens siste flanör; säkert ett både nyttigt och givande sätt att umgås och att stressa ned. Lite ”franska toner”, kan tänka. Vi delade lusten för franska, så när jag läste språket på kvällsgymnasium så landade jag hos Martin efter jobbet, ty jag hann inte hem före lektion. Jag läste högt och Martin kommenterade. Vi satt i vardagsrummet där han odlade vilda cyklamen i burspråket som vette mot Ekebydammen. Han hade plockat dem på någon alp och de blommade på långa tunna stänglar. Doften gjorde skäl för namnet alpviolett – Edvin fick en knöl att odla i växthuset och med tiden fylldes en hink av en enda.

Varje valår blev det tradition att äta middag hos Martin. Då skrudade han sig i ”förhuden”; det stora skinnförklädet som höll emot det mesta! Han var fin på att komponera måltider. Sallad serverades alltid i ett jättestort lerfat. Mycket effektfullt! Sedan dess har jag faiblesse för stora fat och skålar!

När jag köpte hus på sjuttioalet, ställde Martin upp som borgensman utan att blinka! Självklart var han också med och ”bar” flyttgröten i form av skaldjur och vin. Mina gäster diskuterade det gamla köket, som hade diskbänk på ena sidan om dörren och vedspis och spis på den andra, tills Martin viftade runt och sa: ”Du får ta det lite franskt!”

Han var gärna med när Norrängsfamiljen drog ut i svampskogen. Då bar Martin den yngste i kont på ryggen, vilket var vanskligt när han böjde sig att plocka någon finess och hela ekipaget höll på att tippa. Väl hemma rensades svamp och dracks ”svampdricka” (hemligt recept) medan Anita och Ingela fixade middag. Vi hade mycket roligt!

På sommarlovet for Martin hem till Gotland. Hus och trädgård sköttes övrig tid av Georg Johansson, en nära vän och granne i Västerhejde. Där fanns en stor social krets att sköta om. Dessutom kom många på besök från fastlandet. En väninna och kollega var damen som bodde delvis i Visbymuren. Hon hade en liten, liten bil där sidosätet fram var bortskruvat och där stod istället en byrå. Där fanns hennes handarbetsmaterial. När Martin återvände till Sala i midsommartid hade han bilen full med den finaste Gotlandssparris som han delade generöst omkring sig.

Sen for han gärna söderut till kontinenten, helst med någon kompis. Minns ej vem som var

med den gången de hamnade i ett skyfall som till sist gjorde det omöjligt att köra vidare. Alltså körde de över vägkanten och parkerade på en gräsplätt, spände upp tältet och kröp dyblöta in. De vaknade i ångande värme i förmiddagssolen, hör skratt och prat utanför. Vad som renderat dem skrattet såg de när de tittade ut. De hade tältat mitt i en rondell!

För det halvår Martin bodde i Paris och läste franska finns ett av hans brev till Anita kvar.

Detta är mitt perspektiv på Martin, en mycket god och intresserad vän som därmed är intressant!

Sala 13/1 2015 Amie Lundholm

PS. Det har berättats att när Olle Nessle kom till Sala för att vikariera i bild frågade Martin om hans utbildning men mest om Olles konstintresse. Olle redogjorde en smula nervöst inför den store men Martin slöt med orden: "Bra! Här i Sala förstår de sig bara på rävar på moss!" DS.

Johnny Månsson, f. 1943, berättar i augusti 2015:

Jag har blivit ombedd att skriva några personliga "rader" om min gode vän Martin Eder, och särskilt om en resa 1975 till Aidenbach i sydöstra Tyskland.

Martin Eder träffade jag för första gången i Ekebyskolans teckningssal. Jag var hans elev. Efterhand blev vi mycket goda vänner. Jag tyckte Martin var intressant eftersom han inte riktigt följde de normer hans ålder och status bjöd. Martin var "busig", och personlig vilket passade mig. Att som tonåring få en vuxen kompis var något nytt och speciellt. Särskilt på den tiden då ålders- och statussegregation var annorlunda än idag. Dessutom var han min lärare.

Till och från hälsade jag på Martin kvällstid. Då låg vi i varsin soffa och tittade på TV. Martin bjöd vid flera tillfällen på lördagsmiddagar. En gång tillsammans med Åke Söderqvist, "skägget".

Jag tilläts också låna hans hem för läxläsning på håltimmar, vilket jag särskilt uppskattade.

Reseminnen med Martin 1975.

Blev tillfrågad av Martin att följa med till Tyskland. Martins far hade dött och lämnat ett stort hus efter sig som Martin var ensam arvtagare till. Jag svarade ja med det villkoret att Martin skulle visa mig runt i Wien, som han talat så gott om. De ungerska restaurangerna inte minst.

I Stockholm körde vi på Martins bil på båten som tog oss genom Östersjön till Gdansk, Polen. Tidigt såg jag att Martin inte var på sitt bästa humör. Vi skulle absolut inte sova i någon koj som kostade pengar. Vi låg därför under presenningar på däck där det blåste och var kallt. (Jag frös.)

Väl framme i Gdansk gick färden mot Bydgoszcz. Det var på den tiden det inte var lätt för en turist att ta in på ett "polskt" hotell vilket retade Martin. Han vägrade att betala västpriser på hotell Intourist (tror jag det hette).

Vad göra nu? Sov i bilen? Efter mycket om och men förmådde jag Martin att åka till järnvägsstationen. Där fanns möjligen information att få. En illaluktande gubbe närmade sig och sa sig känna till ett hotell för oss. - *Ut med gubben ur bilen*, skrek Martin, *...jag står inte ut med lukten*. Hursomhelst blev han kvar och visade oss ett kloster med hotellverksamhet som amerikanska nunnor drev. "Uteliggaren" fick en slant till sin vodka och försvann ut i det polska mörkret.

Vi fick ett fantastiskt rum med högt till tak och dinglande kristallkronor i rader. Billigt, rent och fint. Morgonen därpå tvättade vi oss i ett stort praktfullt porslinsfat med en enastående vackert formad vattenkanna till. Martins estetiska ådra kittlades och humöret hade svängt. (Jag var nu snuvig och förkyld.)

Färden gick vidare mot södra Polen. Där tog vi in på ett hotell avlägset inne i skogen. Det var mörkt och i dunklet tog en jättegammal dam emot oss. Lite skrämmande kändes det. Vi tilldelades ett rum med sängar så mjuka att man nästan försvann. Vi var verkligen rädda. Ett polskt spökslott? Med spöken i den svarta skogen? På riktigt? Puh.

Det var mörkt när vi kom men ljust när vi vaknade. Nu såg vi att det var ett oändligt vackert gammalt hus i en idyllisk miljö. Och den gamla damen var inte särskilt gammal.
(Jag kände mig sjuk med stigande feber.)

Wien i sikte. Mitt villkor. Tyvärr var jag nu så illa dären med hög feber att jag blev sängliggande på hotellrummet.

Kommer särskilt ihåg Martin på sängkanten, vädjande om jag skulle orka upp. Nu när han hittat den ungerska restaurangen. Halv elva på kvällen. Men icke.

Dagen därpå i ilfart 30 mil mot Aidenbach. Martin var på ett furiöst dåligt humör. Jag fick för mig att han var arg på mig där jag låg i framsätet med frossa. Martin körde extremt fort.

Väl framme i Aidenbach blev jag kvar i sängen i några dagar. Martin brummade på med göromål av skilda slag.

Jag började förstå hans bräckliga sinnelag, hans ombytliga humör. Han var inte komfortabel i huset. I hans fars hus som nu skulle säljas.

Martins far hade i strider mot Ryssland i första världskriget med sitt fartyg förlist utanför Gotland, men överlevt. På Gotland träffade han en flicka och Martin blev till. Då fadern flyttade hem till Tyskland följde inte Martins mor med, och därmed skildes deras vägar. I vuxen ålder träffade Martin sin far vid ett enda tillfälle.

Känslorna till sin far var nog svala. Men Martin hade alltid varit hemlighetsfull och talade nästan aldrig om sig själv.

Martins far kan ha varit aktiv nazist, vilket bekymrade Martin. På vinden fans gömmor som jag inte tilläts se. Däremot fick jag läsa en bok som fadern skrivit. Om kolonier i Afrika. En propagandabok.

Huset skulle säljas. Ett stort hus med en bred sluttande äng. Det var bebyggt runt om och ängen låg liksom mitt i byn. Huset med den stora tomten var särdeles attraktiv och intressenterna stod i kö.

Den rike tandläkaren i byn bjöd hem oss på middag. Det hela började med rundvandring där vi noga fick reda på hur rik han var. Vad varje konstverk var värt och hur mycket hans flygplan kostade, m.m. Till bords var det silver och dyrt porslin med guldkant. Med fingerknäpp kom uppappare och serverade mat.

Mitt i denna preussiska disciplin vände sig Martin till mig och sa: - *Den här stollen kommer aldrig att få köpa mitt hus hur mycket han än bjuder. Så nu äter vi och dricker så mycket vi orkar.*

Detta spektakel passade givetvis inte Martin.

Vi åkte tre mil till Passau för att få ordning på alla papper som krävdes vid en försäljning. Martin var ytterst otålig och det riktigt blixtrade kring honom. Han var nervös, anade säkert vad som väntade. När han förstod att inga handlingar gick att få, sprack det för honom. Han blev så arg och högljudd att jag fick "ta tag" i honom på skarpen. I bilen hem hade han lugnat sig något.

Även jag fick känning av hans dåliga humör, och vid ett tillfälle hotade jag med att ta tåget hem. En sen eftermiddag smet jag iväg på en långpromenad tre kilometer till nästa by, Aldersbach. Där lyckades jag ta mig in genom bakfickan på en ölfabrik. Väl därinne var det

fullt ös med medhavd mat och billigt öl. Jag blev bjuden på det mesta och efterhand ruset omfamnade mig sjöng jag svenska sånger.

Tiden gick och vid elvatiden öppnades dörren. Där stod Martin. Han var inte glad. Hur han kunde hitta mig förklaras inte på annat sätt än att han letat efter mig länge och överallt. Jag bad givetvis om ursäkt för mitt tilltag men samtidigt förstod nog Martin att jag menade allvar. Det lugnade ner sig.

Det är klart att det var en nervös resa för Martin. Tankarna kring hans far och mor. Allt utforskat på vinden. Krånglet kring försäljningen. Allt detta parat med den känslighet som Martin bar i sina gener. Jag vet också att han sett fram emot att må bra i Wien några dagar. Av det blev ju inget.

Huset blev inte sålt och hemresan till Sala gick bra.

Till hösten flyttade jag till Borlänge och därefter träffade jag Martin vid endast ett fåtal gånger. Jag tänker ibland på Martin som en mycket god vän. En mycket speciell "busig" kompis som var en av de lärare som räddade mig från nedsatt ordningsbetyg (eller uppförande) och som deltog på min studentmiddag för familjen.

Resliga Martin Eder, med ett sydländskt utseende, på sin tid en välkänd Salabo.

Huset tror jag såldes till en ensam dam som verkat i München och ville flytta hem på gamla dar. Säkerligen till en förhållandevis ringa kostnad. Martin var nog inte snål och utan pengar fastmer principfast, och envis.

Att tandläkaren skulle få köpa huset var otänkbart.

September 2015

Johnny Månsson

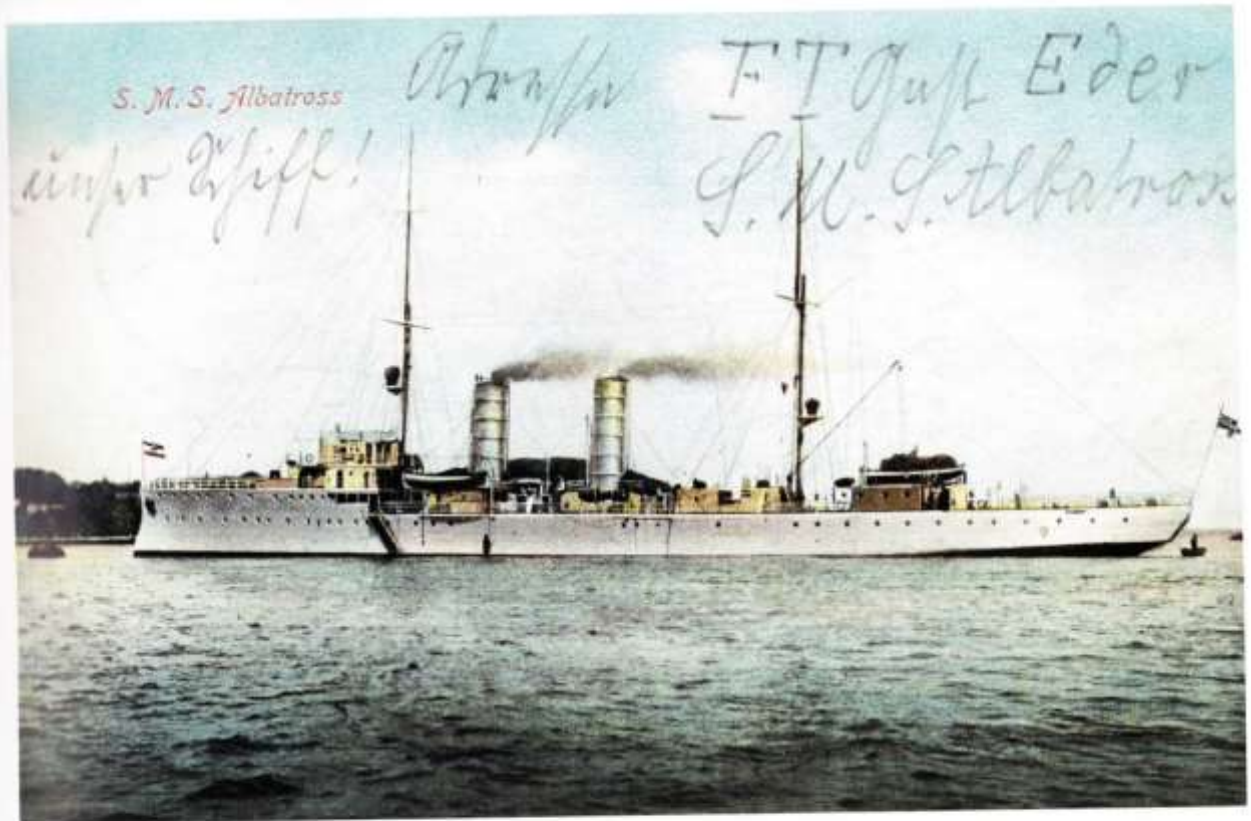

Martin Eder, oljemålning på pannå 1970, 48 x 63 cm

Björn Lundgren, oktober 2016: Jag tror att tavlan med grottorna och trappen är från en skiss till en scen i Shakespeares Macbeth. Min klass fick uppgiften att göra ett sceneri enligt Martins livfulla beskrivning 1957-58 och Martin gjorde själv en skiss när vi elever hade svårt att komma igång. Vi lyssnade hellre till hans beskrivning av skådespelet. På så vis lärde jag känna skådespelet Macbeth och kopplar det alltid till Martin.

Grottorna och trappan är väldigt lik den snabbskiss Martin gjorde på tavlan. Lady Macbeth och Macbeth själv skulle stå överst på trappen i den mest dramatiska scenen när kungen på hustruns inrådan bestämmer sig för att rusa nedför trappen för att mörda de inbillade fienderna. Martin kan mycket väl bestämt sig för att göra en målning senare, d.v.s. 1970 när den här tavlan är signerad.

Martin Eders far (som också hette Martin) var under första världskriget tysk marinsoldat på minkryssaren *Albatross*. Här följer texter och bilder från boken *Albatross – en händelse under första världskriget* av Svante Hedin, utgiven på förlaget Nya Vyer, 2002:

S.M.S. Albatross. Vykort från signalgasten Martin Eder.

Den ojämna sjöstriden öster om Gotland

Under våren 1915 utrustades minkryssaren *Albatross* för nya uppdrag, nu i Östersjön. Via Kielkanalen gick *Albatross* först till Wilhelmshafen för en mindre översyn. I början av juni gick minkryssaren till Danzig, som blev utgångshamn för de tre kommande uppdragen med minutläggningar i Finska vikens västra del och i norra Östersjön.

Minkryssaren S.M.S. *Albatross* sjösattes vid Weservarvet i Bremen den 13 oktober 1907; längd 102 m, bredd 11,5 m, djupgående 4,1 m, tonnage 2 200 ton, maxfart 20 knop, nominell besättning 240 man. Fartyget var ej bepansrat, och med endast 8 st 8,8 cm kanoner ej heller tänkt att engageras i någon större sjöstrid. Fartygschef var Fregattenkapitän Fritz West och sekond Kapitänleutnant Karl Bühler.

Vid de två första uppdragen i mitten av juni 1915 lade *Albatross* ut 225 resp 320 minor i Finska vikens västligaste del. I skydd av tre kryssare och ett större antal tor-

pedbåtar gick minutläggningarna planenligt. Under den andra expeditionen märktes en ökad rysk ubåtsaktivitet. *Albatross* lyckades genom en undanmanöver i sista ögonblicket undgå att träffas av en torped. Avsikten med minutläggningarna var att genom vidsträckta minfält stänga in den ryska Baltiska flottan i Finska viken, men det hade uppenbarligen ej lyckats. Detta skulle med all önskvärd tydlighet visa sig vid den tredje minutläggningen. Den tyska marinledningen insåg nu på allvar riskerna för en sammanstötning med ryska sjöstridskrafter, varför man utökade den tidigare eskorten med den slagkraftiga pansarkryssaren *Roon*. Trots farhågorna om ryska motaktioner höll man dock fast vid sina ursprungliga planer beträffande kurs, fart, samlingsplats m m.

Albatross, *Roon* och 5 torpedbåtar lämnade Danzig strax efter midnatt den 1 juli och stävade nordvärt för att förenas med de lätta kryssarna *Augsburg*, *Lübeck* och ytterligare 2 torpedbåtar, som kom från Libau. Chef för operationen var Kapitän zur See Kommodore Johannes von Karpf. På förmiddagen klockan 8.30 förenades de båda flottstyrkorna mitt emellan Gotland och den baltiska kusten. Man gick mot norr helt nära Gotska Sandön. I höjd med Almagrundets fyrskepp delades styrkorna.

Kryssarna *Lübeck* och *Roon* intog bevakningspositioner mot öster. *Albatross* och *Augsburg* fortsatte mot Bogskär strax öster om fyrskeppet *Svenska Björn*. Där lade *Albatross* vid niotiden på kvällen ut drygt 200 minor. Förutom ett par mindre incidenter förlöpta allt väl.

Det kan verka som ett slumpmässigt sammanträffande, men nästan samtidigt som de tyska fartygen lämnade hamnarna Danzig och Libau gick den ryska Baltiska flottans första kryssarbrigad ut från sina baser i Finska viken. Sedan någon månad var viceamiral Wladimir Alexandrowitsch Kanin Baltiska flottans chef, medan konteramiral Bachirov var befälhavare över den första kryssarbrigaden. Denna bestod av pansarkryssarna *Admiral Makarow*, *Bajan*, *Bogatyr* och *Oleg* förstärkta med den slagkraftiga pansarkryssaren *Rurik*, lätta kryssaren *Nowik* och en jagarflottilj.

Genom att avlyssna och tolka den tyska radiotrafiken hade ryssarna fått klart för sig att något var i görningen. Ett par dagar tidigare hade tyskarna också beskjutit staden Windau. I sin tur var den ryska flottstyrkan på väg att beskjuta tyska ställningar i Memel, vilket skulle ske på morgonen den 2 juli. Dimman låg emellertid tät och de ryska fartygen förlorade kontakten med varandra, varför man avstod från att beskjuta staden. *Rurik* och *Nowik* gick efter den avbrutna beskjutningen åter mot hemmahamnarna.

Strax efter ett på morgonen den 2 juli kunde den ryska bevakningsstationen Dagerort på Dagö uppfånga ett radioanrop från Kommodore von Karpf på kryssaren *Augsburg* till de övriga tyska fartygen. "Uppdrag VII genomfört. Inga fiender i sikte. Är klockan 1 i kvadrat 020e. Kurs 190o. Fart 17 knop." Genom att man hade tillgång till de hemliga handlingarna från *Magdeburg*, signalbok, kodbok och koordinatkartor, kunde signalstationen vid Dagerort till staben i Reval meddela tyskarnas exakta position. Befälhavande ryske amiral Bachirov kunde i lugn och ro välja tid och plats för en drabbning. Han valde den tyska samlingsplatsen från gårdagen, latitud nord 57° 15', longitud ost 20°. 30 minuter före beräknad tidpunkt överraskades han dock av att den tyske eskaderchefen von Karpf klockan 6 på mor-

gonen beslöt att dela på sin eskader. Kryssarna *Roon* och *Lübeck* samt 4 torpedbåtar skulle gå mot Steinort norr om Libau, medan *Augsburg*, *Albatross* och de tre torpedbåtarna *G 135*, *S 141* och *S 142* skulle hålla en västligare kurs mot Gotlands sydspets och därifrån vidare mot Danzig. Den överraskande delningen och kursändringen gjorde att det ryska anfallet höll på att gå om intet, men gjorde samtidigt att den tyska styrkan kraftigt försvagades.

Sedan klockan 4 på morgonen hade sekonden Karl Bühler vakten på *Albatross*. Allt hade varit lugnt. Genom de täta dimbankarna förlorade man tidvis kontakten

med *Augsburg*. Med jämna mellanrum spanade han genom kikaren längs horisonten. Klockan 6.30 såg han plötsligt om babord en mörk skugga dyka upp ur dimman, och i nästa ögonblick blixtrade det till. Några granater slog ner bara ett par hundra meter från *Albatross*. Samtidigt som han slog larm kunde han urskilja ytterligare tre fartyg. Av eldstyrkan förstod han att det var tungt bestyckade fiendefartyg och att en motattack inte var tänkbar med det lätta artilleri *Albatross* hade. Han beordrade "Högsta fart framåt!" På *Augsburg* och torpedbåtarna hade man också fått kontakt med fienden, men Kommodore von Karpf bedömde att *Augsburgs* relativt lätta artilleri och torpederna ännu inte skulle göra någon verkan. De ryska pansarkryssarna befann sig på drygt 8 000 m avstånd och torpedernas räckvidd var endast cirka 3 000 m. För att skydda *Albatross* lade *Augsburg* ut rökridåer och alla fartygen gjorde täta kursändringar. Kryssarna *Roon* och *Lübeck* samt de fyra torpedbåtarna, som en timme tidigare ändrat kurs mot Steinort, fick order om högsta fart för undsättning.

Klockan 6.53 fick *Albatross* order att försöka nå svenskt vatten vid Gotland, dit man skulle kunna nå om en och en halv timma. De övriga tyska fartygen ändrade kurs mer åt babord och hoppades att ryssarna skulle följa efter. Dessa ändrade dock i stället kursen mera mot norr, i tydlig avsikt att nå *Albatross*. Den ryska eskadern bestod av pansarkryssarna *Bogatyr*, *Oleg*, *Admiral Makarow* och *Bajan*. De båda förstnämnda följde *Albatross* rakt mot den gotländska kusten, medan de båda andra höll en parallell sydligare kurs. Ännu klockan 7 hade *Albatross* inte fått någon allvarligare träff, men de båda ryska pansarkryssarna kom allt närmare och hade skjutit in sig. Ryssarna var nu så nära att *Albatross* lätta artilleri kunde nå fram.

Men striden blev egentligen aldrig någon strid. Styrkeförhållandena var alltför ojämba. Sedan klockan 7.20 hade *Albatross* ej heller någon kontakt med de övriga tyska fartygen. Under de närmaste minuterna fick *Albatross* den ena svåra träffen efter den andra. En av de första ryska granaterna träffade ett förrådsskåp med färg, som fattade eld. Elden kunde snabbt släckas, men det började brinna överallt och det blev allt svårare för besättningen att bemästra eldhärdarna. En granat träffade bryggan, förstörde stridstornet med all inredning och dödade flera. Strax efter träffades navigationshytten, som helt förstördes. Läget började bli mycket kritiskt. Flera dödades och sårades, bland dem kapten Fritz West och skeppsläkaren Hans Karrillon. Kaptenen, som fått en skada i ena benet, återhämtades sig snart, medan skeppsläkaren senare dog av sina allvarliga huvudskador.

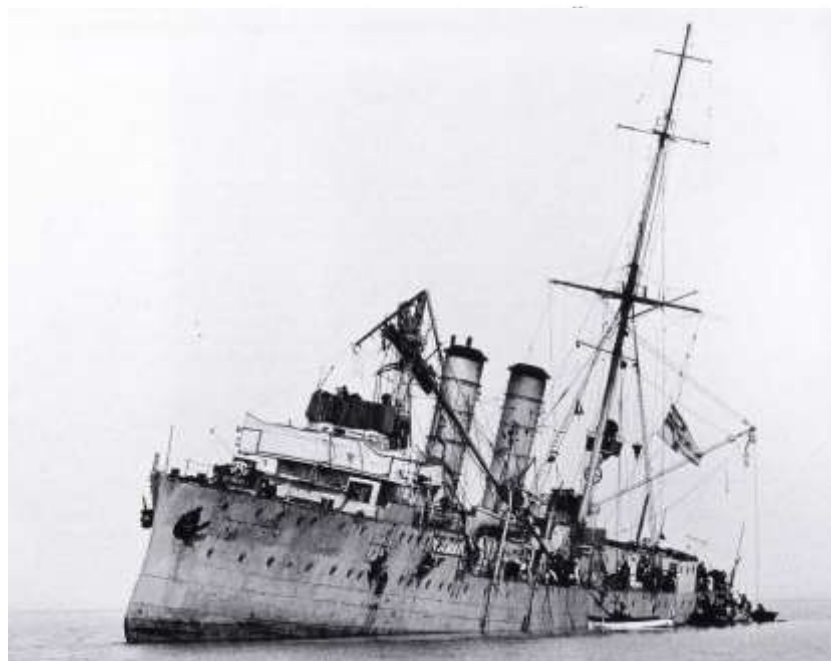
En av de allvarligaste träffarna drabbade lasarettet, som låg längst föröver. En granat slog in genom babordssidan, exploderade och dödade de 11 sårade, som

befann sig i lasarettet. En annan granat rev upp ett hål under vattenlinjen vid den ena kolboxen. Timmermannen kunde dock täta läckan. *Albatross* fick några svåra träffar i akterskeppet, där bland annat manskapsrummet och barkassen förstördes. Om babord uppenbarade sig pansarkryssaren *Admiral Makarow*, som med sitt tunga artilleri åsamkade de värsta skadorna. Sedan stridstornet förstörts måste man styra med maskinerna. Turligt nog fick *Albatross* inte någon allvarligare träff i maskinrummet.

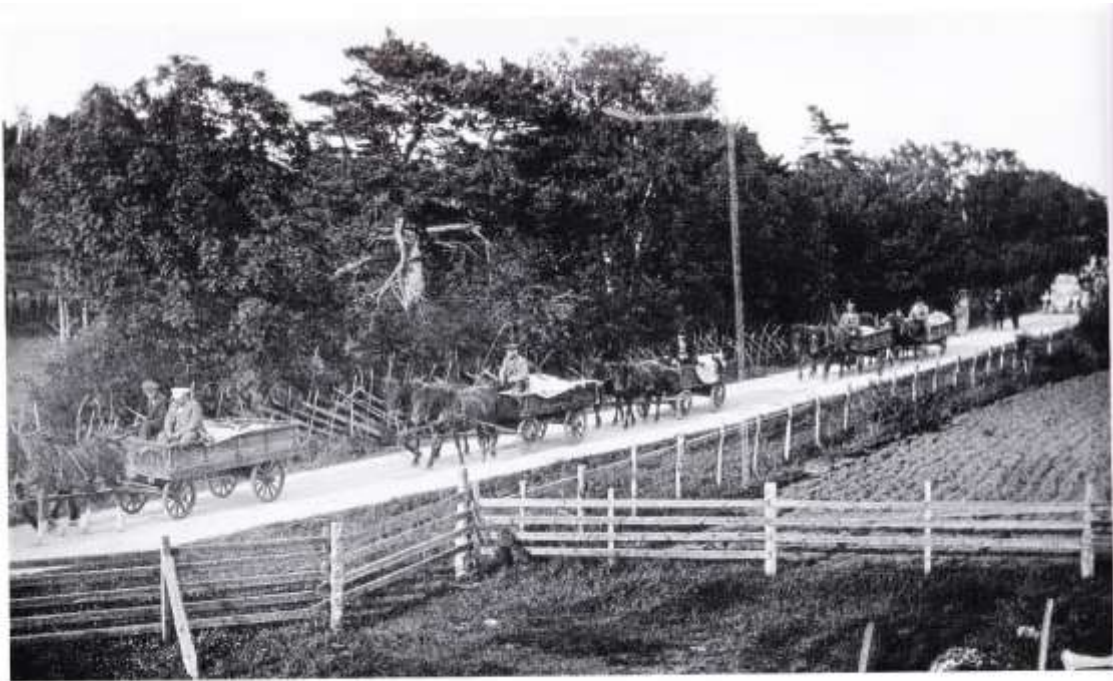
I ett desperat försök att dupera ryssarna sände Fregattenkapitän Fritz West ett gnisttelegram i klartext till *Augsburg*: "Föreslår hitkallande av andra eskadern!" Ryssarna lät sig inte vilseledas utan svarade utan omsvep: "Ni har ju ingen andra eskader i Östersjön!" Bluffen lyckades alltså inte. Strax efteråt träffade en granat fockmasten, som knäcktes. På *Albatross* kunde man inte uppfatta några fler meddelanden.

Då *Albatross* klockan 7.45 gick in på svenskt territorialvatten nordost om Östergarnsholm, var det knappast någon ombord som trodde att fartyget skulle hålla sig flytande ända in till land. Vatten strömmade in genom hål i akterskeppet och ett stort hål gapade midskepps på babordssidan. Med en allt kraftigare babords slagsida kunde *Albatross* när som helst slå runt. Då fartyget passerade territorialgränsen upphörde man, enligt senare lämnad rapport, att skjuta. De båda ryska pansarkryssarna *Bogatyr* och *Oleg* fortsatte in på svenskt vatten, och besköt *Albatross* även under passagen genom sundet mellan Östergarnsholm och Kuppen. *Bogatyr* låg under några minuter stilla i position latitud 57° 28' 20" och longitud ost 19° och besköt *Albatross* i rakt nord-sydlig riktning under passagen genom sundet. Många av projektilerna passerade över Östergarnsholm, och fyrpersonalen fann det bäst att söka skydd i en grotta. Den ryska eldgivningen upphörde klockan 8.07. Fem minuter senare girade *Albatross* styrbord och gick med kraft upp på pallkanten cirka 150 m från land. Ångan släpptes ut och det blev så förunderligt tyst.

Knappast någon av de överlevande i den tyska besättningen hade undgått hörselskador. Under den ojämna sjöstriden hade från de ryska fartygen avfyrats cirka 3 000 granater med olika kaliber, medan *Albatross* skjutit cirka 500 8,8-cm granater. Olika källor uppger att *Albatross* träffades av mellan 5 och 12 20-cm projektiler och cirka 20 15-cm. Ombord hittades och desarmerades senare 4 blindgångare.

Ombord på *Albatross* och vid strandningsplatsen, av ortsbefolkningen kallad Svart-häll, försökte man så snabbt som möjligt få i land och ta om hand de sårade. Endast en av fartygets livbåtar kunde användas, varför fiskarnas små båtar kom väl till pass. I det långgrunda vattnet närmast strandhällarna måste man vadande bära i land de sårade, så småningom också de döda, förråd och personliga tillhörigheter. På stranden samlades också en stor mängd intresserade, Ortsbor och tillresande.

De döda förs på hästvagnar till begravningen
vid Östergarns kyrka på kvällen den 2 juli.
Foto H. Norrll.

Efter de döda följer de oskadade bland *Albatross*-besättningen. I bilen åker
fartygsschelen kapten Fritz West och den tyske konsuln i Visby Carl Emil Ekman.
Foto H. Norrll.

Interneringen i Östergarn och Roma

Den första inkvarteringen av de internerade Albatrossmännen, natten mellan den 2 och 3 juli, skedde vid Bengts gård i Östergarn. Dit marscherade närmare 150 man på kvällen efter att de hade följt sina döda kamrater till den sista vilan på Östergarns kyrkogård. Fartygschefen, övriga officerare och de flesta sårade transporterades till Roma för inkvartering och vård. Ett drygt tiotal av Albatross' besättning gick åter ombord för rengöring och bevakning av fartyget. En svensk bevakningsstyrka fanns såväl på stranden som vid Bengts gård, mest för att hålla de många nyfikna på avstånd.

Interneringen vid Blåhäll på Tofta skjutfält

En "P. M. angående interneringsförhållandena å Gottland" inleddes med en beskrivning av lägret vid Blåhäll:
"Den internerade besättningen från Tyska minkryssaren Albatross var från interneringens början – juli 1915 – till den 10. Oktober samma år förlagd i och omkring Roma sockerbruk; från den 10. Oktober intogs den nuvarande förläggningen vid Tofta skjutfält beläget 8 km. från järnvägsstation och 15 km. från Visby.

Interneringen i Skillingaryd

Redan under den första interneringstiden i Roma föreslog general Erik Bergström att den internerade tyska besättningen skulle förläggas till fastlandet. Detta diskuterades också inom de militära myndigheterna. Den 17 april 1917 uppmanades chefen för II. Arméfördelningen i Linköping, generalmajor Pehr Hasselrot, att avge yttrande till Kungl Lantförsvarsdepartementet angående förläggning av större delen av besättningen till Skillingaryd söder om Jönköping.

Martin Eder, postordonnans på Albatross och hans svenska kollega postexpeditör Nils Düring vid Hallvards station i Västerhejde på Gotland. Vykort med hälsning. Fotograf okänd.

Som ett litet minne
från en svensk kollega
och vapenbröder. Jag
hoppas på ett lika gott
samläsningsställe mellan de
båda folken som nu!
Nils Düring
Postexpeditör

De längtade efter friheten - och rymde

Från den första interneringstiden, strandningsplatsen, förläggningen vid Bengts gård i Östergarn och interneringslägret i Roma, finns inga rapporter om rymningar eller rymningsförsök. Kanske kan detta förklaras av att de internerade, efter glädjen över att ha klarat sig ifrån sjöstriden med livet i behåll, ännu inte visste vad som skulle hända dem. Bevakningen hade ännu inte fått fastare form, men tyskarna hade heller ingen information om Gotland eller möjligheterna att ta sig från ön. Få, om ens någon, talade svenska.

1916 och senare gjordes dock flera rymningsförsök av de internerade:

De upprepade rymningarna gjorde att förstärkningsarbeten utfördes vid lägrets stängsel mot öster, där bl a ett lågt 7 meter brett taggtrådsnät lades ut. Till vaktchefens förfogande ställdes en beriden patrull med en befälhavare och 6 man för att så snabbt som möjligt kunna inleda efterspaningar vid rymningsförsök.

Kanske inverkade detta avskräckande. Nästa rymningsförsök gjordes inte förrän vårsolen åter började värma. Den 12 mars 1917 rymde gnistmatrosen Martin Eder, men greps ett par dagar senare i Borgholm på Öland. Han återfördes till interneringslägret i Tofta och ställdes inför krigsrätt den 30 mars. Då han inför rymningen även stulit en svensk uniformskappa och ett mössmärke, fick han arreststraff i 15 dagar och fick böta 25 kronor för tillgreppen. Martin Eder var i det civila posttjänsteman i Bayern, och fick som internerad förtroendet att dagligen föra posten från lägret till Hallvards station och ibland följa med tågets postkupé till Visby. Rymningen skedde efter en förlängd permission, under vilken han förlovade sig med lantbrukardottern Selma Forsberg från Hallvards. Martin Eder hade den 25 oktober året innan anmält att han önskade ingå äktenskap. "Det är mig möjligt att grunda en familj. Från den tyska sidan står för mitt äktenskap inte något hinder i Vägen. Lantbrukardottern Selma Forsberg är född den 17 mars 1899. Hon ansluter sig till min bedjan." General Bergström hade inget att erinra däremot, men påpekade att "svensk lag ej tillät äktenskap om den kvinnliga kontrahenten ej fyllt 18 år".

Något giftermål ingicks aldrig. Selma Forsberg födde parets son, och försörjde sig som sömmerska. Martin Eder, som var internerad i Skillingaryd, erhöll från den 20 juni 1918 en fem månader lång tjänstledighet till Tyskland för enskilda angelägenheter. Tjänstledigheten förlängdes till den 20 februari 1919. Han återvände aldrig till Sverige och Gotland.

Slut på utdraget från boken *Albatross – en händelse under första världskriget* av Svante Hedin, utgiven på förlaget Nya Vyer, 2002.

Martin Eder, keramik 1938, h 19 cm.

Martin Eder, keramik 1939, h 26 cm, diam ca 35 cm.

Martin Eder, olja 1946, 47 x 36 cm.

Martin Eder, *Hide stenbrott*, olja 1947, 26 x 29 cm.

Martin Eder, olja 1947, 16 x 17 cm.

Martin Eder, olja 1947, 22 x 28 cm.

Martin Eder, olja 1947, 30 x 42 cm.

Martin Eder, *Flickorna och blommorna*, olja 1947, 31 x 26 cm.

Martin Eder, olja 1947, 46 x 41 cm.

Martin Eder, *Vid Colosseum*, olja 1947, 36 x 38 cm.

Martin Eder, *Bokdunge*, olja 1948, 19 x 12 cm.

Martin Eder, blyerts-kol 1949, 18 x 25 cm.

Martin Eder, *Småstadsgata*, olja 1950, 20 x 21 cm.

Martin Eder, *Småstadsgata*, olja 1950, 20 x 21 cm.

Martin Eder, *Tvättande gummor*, olja 1950, 19 x 20 cm.

Martin Eder, *De (oläsligt) stolarnas pensionat*, gouache 1951, 22 x 27 cm.

Martin Eder, olja 1953, 30 x 45 cm.

Martin Eder, olja 1953, 33 x 43 cm.

Martin Eder, olja 1953, 46 x 35 cm.

Martin Eder, *Vinodling*, olja 1953 16 x 22 cm.

Martin Eder, oljemålning 1953, 51 x 60 cm. Sala Konstförenings samlingar.

Martin Eder, gouache 1954, 24 x 33 cm.

Martin Eder, akvarell/lavering 21,5 x 14 cm.

Martin Eder, *Minareten*, gouache 1954. Sala konstförenings samlingar.

Martin Eder, gouache 1954, 33 x 24 cm.

Martin Eder, gouache 1954, 34 x 26 cm.

Martin Eder, *Hustak, Provence*, teckning-akvarell 1954, 25 x 21 cm.

Martin Eder, *Affärsmän*, olja 1955, 58 x 36 cm.

Martin Eder, *Gotländskt hamn*, oljemålning 1956, 32 x 40 cm.

Martin Eder, olja 1956, 45 x 60 cm.

Martin Eder, olja 1956, 45 x 60 cm.

Martin Eder, gouache 1961, 35 x 24 cm.

Martin Eder, gouache 1962, 25 x 90 cm. Tillhör Landstinget i Västmanland.

Martin Eder, olja 1967, 13 x 77 cm.

Martin Eder, oljemålning på pannå 1969, 71 x 63 cm.

Martin Eder, olja 1969, 40 x 56 cm.

Martin Eder, olja 1970, 40 x 50 cm.

Martin Eder, olja 1970, 46 x 54 cm.

Martin Eder, olja 1970, 49 x 64 cm.

Martin Eder, gouache 1970, 34 x 25 cm.

Martin Eder, olja 1972, 43 x 65 cm.

Martin Eder, olja 1972, 70 x 51 cm.

Martin Eder, olja 1972, 75 x 52 cm.

Martin Eder, olja 1972, 76 x 61 cm.

Martin Eder, olja 1972, 80 x 78 cm.

Martin Eder, olja 1973, 48 x 60 cm.

Martin Eder, oljemålning på pannå 1975, 41 x 58 cm.

Martin Eder, olja 1978, 69 x 57 cm.

Martin Eder, olja 71 x 61 cm.

Martin Eder, *Kvarn*, olja 22 x 33 cm.

Martin Eder, *Musselförsäljare*, olja.

Martin Eder, olja 47 x 33 cm.

Martin Eder, olja 65 x 46 cm.

Martin Eder, olja 23 x 27 cm.

Martin Eder, akvarell 24 X 33 cm, framsida.

Martin Eder, akvarell 24 X 33 cm, baksida.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 25 x 35 cm.

Martin Eder, akvarell 34 x 26 cm.

Martin Eder, akvarell 35 x 25 cm.

Martin Eder, akvarell 35 x 25 cm.

Martin Eder, akvarell 38 x 25 cm.

Martin Eder, blyerts 16 x 18 cm.

Martin Eder, *Gotländsk gård*, gouache 18 x 24 cm.

Martin Eder, *Gotländskt stenbrott*, gouache 20 x 24 cm.

Martin Eder, oljemålning på pannå, ca 30 x 65 cm.

Martin Eder, *Stilleben*, oljemålning 32 x 40 cm.

Martin Eder, gouache 20 x 14 cm.

Martin Eder, *Två män och en åsna, Tunisien*, oljemålning på duk, 80 x 60 cm.

Martin Eder, olja på duk, 95 x 54 cm.

Jan-Olov Filipsson, 24 april 2017: Den här målningen stod på Martins staffli när han dog. Hasn höll på med den och det är antagligen därför den inte är signerad.

Martin Eder, *Uppdragen båt*, akvarell 1970, 24 x 34 cm.

Martin Eder, *Vinodling*, oljemålning på pannå, 15 x 21 cm.

Martin Eder, *Självporträtt*, mosaik 31 x 21 cm.

Johan Lindell: Det här är ett självporträtt av Martin. Han gjorde det som på skoj, som ett experiment. Placerade en duk över huvudet, ritade av och gjorde sedan en mosaik av det hela. Den kan vara gjord i början av 1970-talet. En annan gång när han besökte mormor och morfar på Norrängens Handelsträdgård svepte han in sig i en sjal och föreställde någon – minns inte vem.

Martin Eders hus på Gotland 1974. Foto Åge Lindbeck. "Gun och jag på semester" (Åges notering)

SA 23 OKT 1958

ORDET FRITT

Ett inlägg i konstdebatten.

Efter Herr Grabbés uppblåsta insändare i onsdagens nummer av SA måste man reagera, spetsa pennan och kasta sig in i debatten, väl vetande vilka vådligheter detta kan dra med sig.

Det är mycket konstigt att Herr Grabbé fått så utmärkta recensioner runt om i landet under tio års tid t. o. m. Tyvärr beror nog detta på att det finns för många kritiker med dåligt konstomdöme i Sverige. Skall nu landsortstidningar, som sakna kompetenta recensenter, skriva om utställningar, kan de väl inskränka sig till en anmälan av dessa, så att de inte plötsligt utnämner tvivelaktiga målare till konstnärer.

Herr Grabbé får ta åt sig hur mycket han vill av detta. Personligen har jag ingen större beundran för den konst han producerar. Jag ansluter mig helt till Konstföreningens ordförandes uppfattning på den punkten.

En konstnär bör tåla kritik, ja t. o. m. vara glad för den, gör han inte det är det väl bäst att han låter bli att utställa.

M a r t i n E d e r.

SA 25 OKT. 1952

ORDET FRITT

Svar från Herr Alin!

Herr Redaktör Ake Johanson.

I Sala Allehanda för den 20 dennes har Ni i en hjälpsaktig artikel riktat kritik mot mig för en insändare i Sala Posten några dagar tidigare. Tillåt mig med några rader kommentera artikeln.

Då Ni går till angrepp mot mig använder Ni en metod, som redan de gamla skolastikerna på sin tid drev till mästarekap. Ni uttolkar mina uttalanden på Ert speciella sätt och sedan kritiserar Ni dessa uttolkningar. Jag vill hövligast anhålla, att Ni kritiserar, vad jag sagt, och inte vad Ni förmodar att jag möjligen menar med det jag sagt.

Jag har påstått, att konstkritiken i de mindre landsortstidningarna sällan är negativ, däremot ofta positiv, och grundar detta mitt påstående dels på egna iakttagelser dels på uttalanden i konstföreningskretsar. Även om jag kanske förbiset någon eller några recensioner i S. A. (som jag i så fall är tacksam för att få del av vid tillfälle), nödgas jag vidhålla påståendet.

Jag har vidare sagt, att orsakerna härtill kan vara förståeliga, och jag vill här tillägga, att de kan vara fullt hederliga och ur vissa synpunkter godtagbara. Att Ni tycks ha en annan uppfattning, bör väl icke rimligen jag kritiserar för.

När jag sedan framhåller det obestridda faktum, att åtskilliga människor litat på tidningarnas omdöme och handlar därefter, anklagar Ni mig för att sakna förtroende för tidningarna och åtskilligt annat i sammanhanget. Hur är det med logiken, Hr Johanson? Jag vill nämligen ogärna tro att Ert sätt att argumentera bottnar i ren illvilja.

Mot bakgrunden av de förhållanden, som jag trott mig kunna konstatera, ställde jag min fråga om recensenterna till fullo insägo sitt ansvar. Jag har från stadens båda tidningars recensenter fått ett oförbehållsamt jakande svar på denna fråga och för detta tackar jag.

Konstföreningarna ha sig en mycket svår och grannliga uppgift förelagd, bland annat att försöka skilja agnarna från vetet i vad gäller den lokala konsten. (Då exempelvis en utställning skall ordnas, vågar föreningen som regel icke lita enbart till eget omdöme utan införskaffar upp-

lysningar och besked från den erkända expertis, som kan stå till förfogande). För att detta arbete skall ha någon utsikt till framgång synes det mig nödvändigt att föreningarna få stöd av pressen. Jag anser dess ansvar i sammanhanget inte vara mindre än konstföreningarnas. Det är detta — och endast detta — jag velat ha fram och därmed är diskussionen från min sida avslutad.

Sala den 23 oktober 1952.

G. Alin.

PS.

Vad Hr Grabbé och Luthagsligan presenterat i diskussionen anser jag icke behöva något bemötande. Det är av den art, att det dömer sig självt. Hr Engbergs inlägg respekterar jag, men tycker icke att det berör, vad som är väsentligt i diskussionen.

DS.

*

Herr G. Alin!

Jag kan försäkra Er att jag tyvärr inte varit ensam om att tolka Edra uttalanden på sätt som angivits i mitt tidigare svar till Eder. Jag ber att få upprepa vad ni sagt apropå landsortstidningarnas recensioner: Jag tror att detta är typiskt för landsortstidningarna och orsakerna kan väl vara förståeliga.

Jag menar att Ert yttrande är dunkelt, men inte dunklare än man kan genomskåda det. Vad menar hr Alin med att "orsakerna väl kan vara förståeliga" om inte det att landsortstidningarna knappast har möjlighet att hålla sig med enligt Er uppfattning kvalificerade konstrecensenter? I Edert svar härovan har Ni inte heller velat förklara "de förståeliga orsakerna" närmare. Förmodligen därför att det inte kan tydas på mer än ett sätt. Och förlåt mig, men jag är inte människa att tyda detta till annat än ett visserligen underförstått, men fullt skönjbart underkännande av både landsortsrecensenterna och deras arbetsgivare. Och det är Eder liksom hr Eders kompetens att kritisera kritikerna som jag tillåtit mig att ifrågasätta.

Ni framhåller ännu en gång som ett obestridda faktum att en hel del gott folk tror på tidningarna och litat på deras om-

döme och efterlyser logiken i min argumentation, när jag med utgångspunkt från detta yttrande tror mig förmärka att Eder inställning till tidningarna inte bottnar i något förtroende för dem.

Hr Alin, Ni medger själv att mot bakgrunden av de förhållanden, som Ni trott Er konstatera så ställde Ni Er fråga till recensenterna om dessa till fullo insägo sitt ansvar. Av vad orsak framställde Ni den frågan om inte därför att Ni med anledning av våra omdömen om Grabbés utställning själv ställde Er tvivlande till vårt ansvarsmedvetande gentemot den konstköpande allmänheten. Hur är det med logiken, hr Alin?

Slutligen hr Alin: Ni anser det nödvändigt att konstföreningarna får stöd av pressen i sina strävanden. Om Ni söker detta stöd, då gör man inte sådana offentliga utfall mot konstrecensenterna i landsorten som här har skett och drar deras ansvarsmedvetande i tvivelsmål.

Ake Johanson.

Också ett svar.

Bäste Herr Johanson!

Egentligen vill jag inte oröva mera i denna sak. Jag har sagt allt jag hade att säga. Emellertid vill jag be Herr Johansson att inte blanda in mitt yrke i debatten. Jag hade skrivit min insändare som privatman och inte som teckningslärare.

Eder Martin Eder.

*

Bäste Herr Eder!

Ni ber mig inte blanda in Ert yrke i debatten!

Jag ville endast påvisa att om Ni ger Er till allt helt oblygt inkompetensförklara landsortspresens konstrecensenter så skulle det också vara mig obetaget att sätta mig till doms över teckningslärarna i deras yrkesutövning. Märk väl, detta har jag inte gjort. Jag inser till fullo min begränsning i det avseendet.

För övrigt anser jag att det borde säga Er något detta att Ni själv i egenskap av teckningslärare tycks vara så känslig för kritik från en inkompetent person, så Ni inte ens tål vid att se Ert yrke nämnt i sammanhanget, trots att aldrig ett ont ord förekommit om Edra yrkeskvalifikation.

Ake Johanson.

SA 9.5.58

KONSTINTRESSET

STORT I SALA

Sala Konstförening anordnade tre utställningar under det gångna året. Samtliga tilldrog sig stort intresse. Föreningens medlemsantal ökade med 17 till 279. Arsmötet hålles i kväll på Fp-lokalen kl. 19.30. Styrelsen samlas en timme tidigare.

Den första utställningen arrangerades i samarbete med Riksförbundet för bildande konst, som sammanställt en intressant och vacker vandringsutställning ur Dagmar och Philibert Humblas samling. Expositionen, som pågick

Forts. på sjunde sid. sp. 2.

o-o-o-o-o-o-o-o-o-o

KONSTINTRESSE ...

o-o-o-o-o Forts. fr. sid. 1

tiden 7—14 april i Fp-lokalen, visades vernissagedagen av amanuens Hans Kruse, som även stannade ett par dagar för skolverksamhet. Utställningen, som var intressant och omväxlande, besöktes av 560 personer, varav 478 skolungdomar.

Under tiden 29 september—6 oktober anordnade föreningen en utställning med måleri av stockholmskonstnären Lennart Folin, som själv var närvarande hela utställningsveckan. Utställningen, som upptog ett drygt 60-tal målningar, en del i relativt stora format, tilldrog sig stort intresse och försäljningen gav som resultat ett brutto på 4.550 kr. Föreningen inköpte två målningar, "Hammars backar", vilken deponerats på Sala stads drätselkammare, samt "Ateljéinteriör I", som utgjorde en av vinsterna i årets medlemslotteri. Målningen deponerades under tiden fram till dragningen i Socialvårdsbyråns nya lokaler.

Årets sista utställning pågick under tiden 24 november—1 december, liksom de föregående i Fp-lokalen, o. utställande konstnär var västeråskonstnärinnan Brita Nordencreutz, som visade ett 30-tal målningar i sober, lyrisk färgskala. Många av målningarna visade sydländska landskap, men även den västmanländska hembygden hade inspirerat till mjukt kärleksfulla skildringar. Vid vernissagen uppstod något av köphausse — ett par målningar såldes några minuter efter det portarna öppnats till utställningen — en ganska ovanlig händelse i Sala, där man gärna väntar med inköp till slutet på utställningsveckan. Försäljningsresultat: 4.050 kr.

Föreningen gjorde två inköp: "Palmer", deponerad på Socialvårdsbyrån samt "Landskap, Navarra II" som utgjorde en av vinsterna i lotteriet.

Styrelsen har under året haft följande sammansättning: Håradsskrivare G. Alin ordf., doktor Lars Nordquist v. ordf., assistent Kåge Bergman, sekr. och intendent, fru Anne von Schotting skattmästare, tjänsteman Folke Östlund, köpman Henry Johag, överlärare Fritz Ståhlberg, redaktör Åke Johansson samt teckningslärare Martin Eder. Suppl.: frisörmästare John Fredriksson, konstnär Lennart Lindberg samt fröken Ulla Johansson.

Revisorer: guldsmed R. Johansson och stadsbokhållare Gunnar Holm med konstnär Edvard Cederling som suppleant.

STÖD KONSTFÖRENINGEN
GENOM MEDLEMSSKAP!

Torsten Hjelm: Gitaristen

Sala konstförenings samlingar

9--16 november 1938

FOLKPARTILOKALEN

Sala konstförening har under sin 17-åriga tillvaro blivit ägare till ett 50-tal konstverk — målningar, teckningar, etsningar, skulpturer m. m., härav genom gåvor av olika konstnärer sexton stycken. Det har ansetts angeläget och önskvärdt att på något sätt redovisa dessa förvärf inför konstföreningens medlemmar i första hand, men även inför öfriga konstintresserade i staden. Detta är orsaken till den nu anordnade utställningen, som alltid får betraktas som ett led i föreningens i staderna uttryckta syfte att väcka, underhålla och utbreda intresset för bildande konst.

Det här måhända framkallas, att föreningen vid sina konstinköp strävat efter att erhålla sådana konstverk, som kan anses vara för vederbörande konstnär karaktäristiska.

G. ALIN.

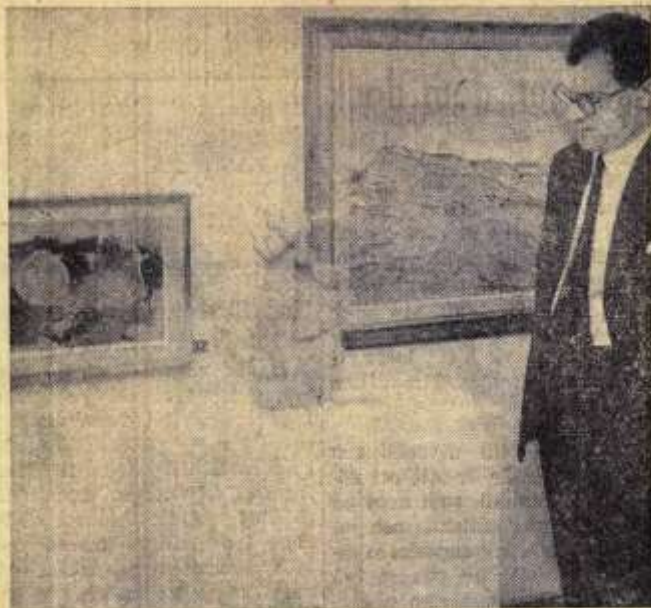
1) Boberg, Ferdinand: "Sala stads kyrka"	Akvarell
2) Percy, Arthur Cson: "Blommande äppelträd"	Oljemålning
3) Ollers, Edvin: "Västnästmotiv"	Oljemålning
4) Carlberg, John: "Sommariandskap"	Gouache
5) Ollers, Edvin: "Höst, Gullholmen"	Oljemålning
6) Ekstedt, Sven: Teckning	Färgkrita
7) Wretling, David: "Skiss till fontän"	Skulptur i färgad gips
8) Andelius, Eva: "Flickan som trampade på brödet" (Barnteckning)	Akvarell
9) Cederling, Edvard: "Fönstret"	Oljemålning
10) Forsberg, Birger: "Interiör vid kamin, Etnarskolan"	Etsning

11) Forsberg, Birger: "Gumma vid hallarna, Paris"	Etsning
12) Forsberg, Birger: "Hotellfönstret"	Etsning
13) Forsberg, Birger: "Slätten"	Akvarell
14) Lindberg, Lennart H.: "Sittande kvinna"	Teckning
15) Lindberg, Lennart H.: "Småkravader"	Teckning i skrapteknik
16) Lundberg, Eric: "Värvinter"	Oljemålning
17) Eder, Martin: "Minareten"	Gouache
18) Eriksson, Albert: "Spegling"	Oljemålning
19) Hedlund, Joe: "Svarta liljor"	Oljemålning
20) Håfström, Stina: "Crocus"	Oljemålning
21) Ekström, Saga: "I trädgården"	Oljemålning
22) Hans-Pers, Olie: "Landskap"	Etsning
23) Pyysäläinen, Valdemar: "Vid kvarnen"	Kolteckning
24) Pyysäläinen, Valdemar: "Kvinnostudie"	Kolteckning
25) Kernell, Gunborg: "Berit"	Teckning
26) Andersson, Bertil: "Fiskebodan och nätt"	Oljemålning
27) Folm, Lennart: "Hammars backar"	Oljemålning
28) Nordencreutz, Britta: "Palmer"	Oljemålning
29) Söndergaard, Jens: "Hämn" (Provtryck)	Litografi
30) Ekström, Saga: "Frukt och blommor"	Oljemålning
31) Hjelm, Torsten: "Gitarlisten"	Oljemålning
32) Duhán, Evert H.: "Två äpplen"	Oljemålning
33) Gagge, Rudolf: "Stenungssund"	Oljemålning

Vinster i årets medlemslotteri:

34) Camitz, Georg: "Lodjur"	Teckning
35) Gauguin, Paul René: "Trädet"	Litografi
36) Söndergaard, Jens: "Den vita blöten"	Litografi
37) Turki, Zuohair: "Café i Paris"	Gouache
38) Ekström, Saga: "Blommande fruktträd"	Oljemålning
39) Duhán, Evert H.: "Det vita huset"	Oljemålning

SA 10.11.-58

Sala konstförenings intendent Kåge Bergman, som arrangerat utställningen, beundrande en skulptur av David Wretling. T. v. syns ett stilleben av Evert Duhán och t. h. "Hammars backar" av Lennart Folin.

Konstföreningens samlingar i dag värda drygt 10.000 kr.

Under innevarande vecka pågår i folkpartilokalen på Magasinsgatan i Sala en utställning, som på sitt sätt är tämligen unik. Sala konstförening visar sina samlingar, hopbragta under de 17 år, som gått sedan doktor Carl Friberg tog initiativet till föreningens bildande. Det är första gången som konstföreningens egna konstverk tillhopa närmare 40-talet, kan beskådas som helhet. De representerar ett värde av drygt 10.000 kr.

Vid den välbesökta vernissagen på söndagseftermiddagen yttrade konstföreningens ordförande, red. Ake Johansson, bl. a. att i stadgarna anges som föreningens syftemål att väcka, vidmakthålla och utveckla intresset för bildande konst. Det har un-

der alla år varit en ärlig strävan inom föreningen att fullgöra detta värv i grundarens fina anda. Vägarna har varit många; en av dem har varit att grundlägga och utveckla en föreningens egen konstsamling, som man hoppats skulle bli till nytta och nöje, till vederkvickelse och uppbyggelse för dem som bygger och bor i Sala. Alltsedan starten har, genom gåvor och inköp, konst tillförts samlingarna, som i dag rymmer ett 40-tal verk, representerande konstnärer med skilda stilar och tekniker. Inköpsnämnden har varit angelägen att erhålla sådana verk, som kunnat anses karakteristiska för vederbörande konstnär. I allmänhet har förvärven skett i samband med utställningar i föreningens regi. Hela samlingen representerar i dag ett värde av i runt tal 10.000 kr.

Deponeringar endast provisorium.

— Tyvärr är det så att vi i Sala inte är i den lyckliga belägenheten att äga ett konstmuseum eller annan därmed jämförlig lokal, där dessa samlingar tillsammans med den storstilade Fribergska donationen, permanent skulle kunna förvaras. För att allmänheten skall komma i åtnjutande av den har det ansetts nödvändigt, dels att på skilda håll i staden i lokaler av mer eller mindre offentlig karaktär deponera konstverken, dels att tid efter annan dra samman konstverken och visa dem under ett tak. Detta är en skyldighet, som vi har både mot konstföreningens i det närmaste 300 medlemmar och mot stadsborna i allmänhet, sade ordföranden, som även underströk att detta icke får bli annat än ett provisorium i väntan på det Aguelimuseum, som bl. a. dr Friberg hyste en så innerlig önskan om.

Förutom de egentliga samlingarna visas de konstverk, som ingår i årets medlemslotteri, sex tavlor värda i runt tal 1.300 kr.

Aterseendets glädje.

En lång rad av för salaborna kända konstnärer åter ses på denna utställning. Där finns det allra första förvärvet, Ferdinand Bobergs lilla akvarell över kyrkan i Sala, som bl. a. finns reproducerad på konstföreningens medlemskort. Arthur C:son Percys "Blommående äppelträd" med sin blonda kolorit och luftighet är en av samlingarnas pärlor, Edvin Ollers västkustmotiv representerar ett högklassigt landskapsmåleri. F. d. lärnsjöbon Birger Forsberg har några små etsningar, som man gärna stannar inför och den finländske konstnären Valdemar Pyysäläns kolteckningar avslöjar en värtalig uttrycksfullhet i svart-vitt. Här finns också Lindahls-stipendiaten Stina Häfström och hennes huddungefödde make Albert Eriksson, Västerås-konstnärinnan Brita Nordencrantz som hade sådan framgång i fjol höst i Sala, salakonstnärerna Lennart H. Lindberg, Edvard Cederling, Martin Eder, Bertil Andersson och George Camitz. Konstnärsparet Torsten Hjelm och Suga Ekström, som haft två utställningar i Sala är representerade liksom den unge sörlingen och romantikern Joe Hedlund. Många, många andra icke att förglömma. Det är en liten fin utställning, som det faktiskt borde ligga i varje konstmedveten salabos intresse att ta sig en titt på.

Vernissagekort, fram & baksida

VLT FREDAGEN DEN 25 MAJ 1962

Sala konstförening fick tre nya hedersledamöter

Sala konstförening beslöt vid sitt årsmöte på onsdagskvällen att kalla tre hedersledamöter i föreningen nämligen doktor Gertrud Serner vid Nationalmuseum, fröken Magda Lundberg, Sala, och doktor Carl Fribergs äldste son, doktor Staffan Friberg.

De tre nya hedersledamöterna har var och en på sitt sätt bidragit till museet. Fru Serner har med stort intresse ägnat sig åt den Fribergiska samlingens överförande till Sala. Doktor Staffan Friberg har berikat det hela med såväl uppsatser om fadern som egna konstdonationer och fröken Lundberg donerade lagom till invigningen tre Aguéliteckningar.

Årsmötet beslöt att anslå tre teckningspremier om vardera 25 kr till gymnasiet, realskolan och södra högstadiet. Medlemsavgiften fastställdes till oförändrat 10 kr och styrelsen gavs i uppdrag att hos Sala stad hemställa om anslag för 1963.

Sekreteraren, Bengt Kebbón, hade avböjt återval på grund av flyttning från orten och avtackades. Nyvald efter honom blev Gösta Ekerbom och omvalda Kärr.

Bergman, Ulla Johansson och Lennart H. Lindberg. Kvarstående är Åke Johansson, ordförande, Martin Eder, Tore Palm, G. Alin och Folke Östlund. Revisorer: R. Johannesson, Gunnar Holm.

SA
Konstföreningen 25/5
gör tradition av 63
årsmöte Aguélidagen

På årsdagen av Ivan Aguélis födelse den 24 maj, d. v. s. på fredagen, höll Sala konstförening sitt årsmöte på Aguéli-muséet i Sala under ordförandeskap av föreningens ordförande, red. Åke Johanson. de beslut som fattades kan nämnas att man genom en stadgeändring vill möjliggöra att det utbildas till en tradition med denna årsmötesdag.

Styrelseberättelsen, som redan varit införd i denna tidning förredrogs och godkändes liksom revisionsberättelsen och styrelse och kassör beviljades ansvarsfrihet. Till ordförande omvaldes för en tid av två år red. Åke Johanson och för samma tid omvaldes i styrelsen teckningslärare Martin Eder, v. ordf., revisor Tore Palm kassör, tjänsteman Folke Östlund och nyvaldes efter framlidne häradsskrivaren Gustav Alin tidigare suppleanten fru Clary Redhe. Suppleanter för ett år blev frisörmästare John Fredriksson och konstnären Stig Anå, omvalda, samt stadsbibliotekarie Gudrun Holmberg, nyvald. Revisorer: stadskamrer Gunnar Holm, omvald, och bokbindare Georg Jansson nyvald. Suppl.: konstnären Edv. Cederling.

Man beslutade vidare att hos Sala stad begära anslag för

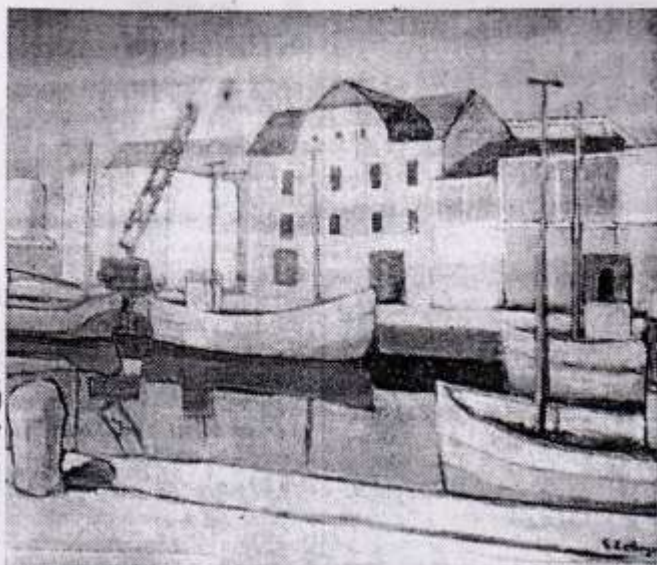
verksamheten med oförändrat belopp och därutöver ett extra anslag för uppsättande av en ljusskylt.

Styrelsen fick i uppdrag att inom sig utse en tremannakommitté med uppgift att göra sig underrättad om eventuellt behov av konstnärlig utsmyckning vid skolor och andra kommunala institutioner.

Liksom tidigare år skall föreningen ställa tre 25-kronors premier i teckning till förfogande för förtjänta elever vid gymnasiet, realskolan och södra högstadiet.

På förslag av hr Georg Jansson beslöts att styrelsen i samband med en eventuellt förestående sanering av det kvarter, där Aguélis födelsegård legat vid Bergmästaregatan, undersöka huruvida någon av byggnaderna kunde anses värd att bevara åt eftervärlden.

Till föreningens hedersledamot beslöt man att kalla syster Ulla Johansson. Vid efterföljande styrelsesammanträde utsågs till sekr. i föreningen bokhållare Gösta Eckerbom, till intendent assistent Kåge Bergman och till biträdande intendent Stig Anå. Inköpsnämnden består av red. Åke Johanson, intendent Kåge Bergman, omvalda, samt teckningslärare Martin Eder, ny efter häradsskrivare Gustav Alin.

Gösta Södergren: "Fiskehamn Bornholm".

Sedan bör det väl också vara intressant ur publiksynpunkt att beredas möjlighet följa de redan verksamma konstnärernas utveckling och samtidigt kanske stifta bekantskap med nya förmågor som dyker upp.

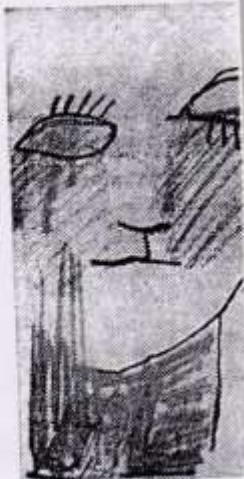
AV DE 17 torde flertalet redan vara välkända för salaborna, men bidragen denna gång kanske erbjuder delvis nya sidor, som det kan ha sitt intresse att studera. Bertil Herlov Svenssons skulpturer och reliefer, som i sin nästan "matematiska vetenskaplighet" onekligen erbjuder något nytt, är smakprov på vad som i nästa veckoskifte mer ingående presenteras i "Multikonst". Tyvärr saknas skulptur av Lennart H. Lindberg, som bidrar med några oljor i mer avancerad teknik. Stig Anå kommer med en serie trä-moduler i färg och Sixten Engberg en "fossil" relief. Martin Eder, som inte är så ofta förekommande i utställningssammanhang här, deltar med ett par utemiljöer från södern i olja. Karl-Otto Modin är företrädd med några teckningar. Edvard Cederling är den nära nog ende naturalisten med ett av de få stadsmotiven och Gösta Södergren har ett par kustmotiv i mer traditionell utformning. För akvarellerna svarar i första hand Bertil Andersson och Folke Östlund.

Dick Holmér och konstfackeleverna Christina Eriksson, Heby, Bengt Ander, Heby, och Torgny Östlund, Sala, är av en yngre generation och kanske uttrycker sig på ett friare och fantasifullare sätt. Gustaf Eriksson är ny i sammanhanget, men till åren kommen f. d. lantbrukare från Norrbäck. Age Lindbeck har deltagit tidigare i sådana här sammanhang med oljor. Kjell Eriksson deltar för första gången med en naturromantisk akvarell. å ke j

Konstnärli
utbyte me
Salas vä

Förhandsvisning på Norge-expon

Den utställning med Salakunst, som skall gå till Salas norska vänort Andalsnes i slutet av denna månad, har nu färdigställts och kommer under lördagen och söndagen att förevisas på Aguellimuseet. Sammanlagt är 17 i Sala och dess närmaste omgivning verksamma konstnärer representerade med 35 arbeten, vilka utvalts av intendent Stig Johansson Riksförbundet för bildande konst. På bilden intill en teckning i färg av konstfackeleven Christina Eriksson från Heby. Den kallas för "Sommarögon". Se vidare om utställningen sid. 4.

Martin Eder. Teckningslärare Martin Eder Drottninggatan 1, Sala, har avlidit under vistelse på Gotland. Han var född i Västerhejde på Gotland och vid sin död 61 år. *JA 78 08 12*

Till Sala kom han 1952 och tillträdde då tjänsten som teckningslärare vid läroverket. Han tjänstgjorde sedermera vid Kungsängsskolan. I sin lärargärning hade han ett öppet förhållande till sina elever, bland vilka han gjorde sig mycket uppskattad.

Martin Eder ägnade sig vid sidan av skolarbetet mycket åt konstnärlig verksamhet. Där tillhörde han de mångsidiga och sysslade med såväl måleri som keramik. Inte minst blev det konstnärlig verksamhet då han varje sommar återvände till Gotland. Han hade flera uppmärksammade utställningar, både i Sala och på andra orter.

Inom Sala konstförening var han vidare aktiv under många år och tillhörde bl.a. styrelsen.

Salakonstnär | Martin Eder skulle ha fyllt 100 år i onsdags

Det gottländska kustlandskapet var ett populärt motiv för Martin Eder.

FOTO: MARTIN EDER

Martin Eder jobbade som lärare i teckning och konsthistoria i Sala och var också styrelseledamot i Sala konstförening.

FOTO: PER CARLSSON

I en infekterad kulturdebatt i Sala Allehanda mellan 20 oktober och 1 november 1952 deltog bland annat konstnären själv. Detta avslutande inlägg av Martin Eder publicerades den 25 oktober.

FOTO: CAROLA ELANK

Konstnär och lärare som satte prägel på konstlivet

SALA I något mer än ett kvarts sekel satte Martin Eder sin prägel på undervisningen i teckning och konsthistoria i Sala. Här är en återblick av hans liv signerad Per Carlsson vid Avlidna Salakonstnärers sällskap.

Med sin konstnärliga skicklighet, sin humanistiska bildning och sin originalitet gjorde Martin Eder ett stort intryck på sina elever. I hans teckningssal var det högt i tak och stort utrymme för elevernas individualitet. Och i hans undervisning speglades konsten i vardagslivets ytringar i stort och smått. Med sitt öppna förhållningssätt och sin avslappnade men engagerade lärarstil skapade han förutsättningar för dialog med sina elever, inte bara om konst och kultur utan också om livet självt.

Martin Eder föddes på Gotland den 31 maj 1917, som enda barn till Selma Forsberg och Martin Eder. Hans mamma var född i en småbrukarfamilj i Vibble, Västerhejde socken, ca sju kilometer söder om Visby. Hans pappa kom från en by i sydöstra Tyskland, där han var posttjänsteman. Under första världskriget tjänstgjorde denne på den tyska minryssaren SMS. Albattross, som efter att ha beskjutits av ryska fartyg strandade utanför Östergarnholm på Gotland 1915. Pappan reste tillbaka till Tyskland 1918 och återvände aldrig till Gotland. Mamman tog över föräldrarnas gård, arrangerade utmarken och arbetade som sömmerska.

Efter realexamen vid Visby högre allmänna läroverk fortsatte Martin Eder sina studier vid Tekniska skolan (nu-

mera Konstfack) under andra hälften av 1930-talet. Han utbildade sig till teckningslärare med särskild inriktning mot ämnet/facket keramik.

Under åren 1940–1951 tjänstgjorde han som teckningslärare på flera olika platser i landet. I slutet av 1940-talet fick han möjlighet att studera i Italien med stöd av bland annat ett stipendium. Han företog också studieresor till andra länder i Sydeuropa och Nordafrika, såsom Frankrike och Tunisien.

Hösterterminen 1952 började Martin Eder sin lärargärning i Sala, först vid det som då kallades Sala kommunala gymnasieskola, som 1957 blev Sala högre allmänna läroverk och som 1968 blev Ekebyskolan. Och hösterterminen 1971 fortsatte han vid den då nybyggda gymnasieskolan Kungsängsskolan.

Martin bodde under många år i en vacker lägenhet på nedre botten i huset vid Drottninggatan 1, tvärs över gatan från Ekebyskolan. Lägenheten hade en avskalad och charmerande inredning med bland annat Martins Eders egna och hans konstnärsvänners konst. Somrarna tillbringade han på släktgården i Vibble på Gotland, där han generöst tog emot gäster.

I Sala medverkade han i det lokala kulturlivet och var bland annat under flera år styrelseledamot i Sala konstförening.

Oförväget deltog han redan i oktober 1952 i en infekterad konstdebatt i Sala Allehanda, där han ställde sig bakom föreningens dåvarande ordförande, häradskrivaren Gustav Alin. Debatten hade börjat med att ordföranden i en insändare i Sala Posten yttrat sig kritiskt om bland annat kvaliteten i de

Martin Eder målade gärna stiliserade personer i vardagliga miljöer, inte minst vid sina besök i Nordafrika.

FOTO: MARTIN EDER

En del av hans måleri kan närmast beskrivas som expressionism, med ett personligt uttryck och starka färger. En annan som syntetism, med enhetlig sammanfattning av konturer och färgfält.

Per Carlsson

konstrecensioner som publicerades i lokaltidningar, med anledning av en då nyligen publicerad recension av en utställning i Sala stadshotell med verk av Joseph Grabbé. På ett för Martin Eder typiskt sätt undertecknade han sitt avslutande inlägg med "Eder Martin Eder".

Martin Eder hade en tämligen begränsad keramisk produktion, bestående i främst rustika vardagsföremål med abstrakt stiliserad dekor. Mer omfattande var hans måleri i olja, gouache och akvarell, ofta med stiliserade landskap eller stadsmiljöer men också stiliserade personer i vardagliga miljöer. Nära till hands för honom låg det gotländska kustlandskapet vid Vibble. Men han målade också mycket under sina resor, inte minst vid sina besök i Nordafrika. En del av hans måleri kan närmast beskrivas som expressionism, med ett personligt uttryck och starka färger. En annan som syntetism, med enhetlig sammanfattning av konturer och färgfält.

Separat ställde Martin Eder ut främst under 1940- och 1950-talen, på bland annat Lilla Paviljongen i Stockholm (1951) samt på olika orter där han arbetade, såsom Östersund och Karlskoga. Avlidna Salakonstnärers sällskap anordnade 2016 en välbesökt och uppskattad retrospektiv utställning med Martin Eders verk på Ångbageriet i Sala. Verk av Martin Eder finns i bland annat Sala konstförenings samlingar och i Avlidna Salakonstnärers sällskaps samlingar. Martin Eder avled i sitt föräldrahem på Gotland den 28 augusti 1978.

Per Carlsson